

Tygodnik „Polska Walcząca” (1939–1949) Przegląd informacyjny

Ewelina Godlewska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa

ewelina_godlewska@sggw.pl

ORCID: 0000-0002-9157-6018

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy historii tygodnika społeczno-politycznego „Polska Walcząca”, pierwszego pisma Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w czasie II wojny światowej. **Cel:** Przedstawienie współpracowników i okoliczności powstania czasopisma oraz jego funkcji, łącznie z omówieniem gatunków publicystycznych. **Metody badań:** Posłużono się metodą analizy zawartości prasy za lata 1939–1949, czyli cały okres wydawania pisma. **Wyniki i wnioski:** Tygodnik spełniał zadania informacyjne i edukacyjne najpierw jako pismo wojskowe, a następnie kombatanckie, towarzysząc polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii. **Wartość poznawcza:** Artykuł uzupełnia piśmiennictwo dotyczące „Polski Walczącej”, ponieważ zawiera możliwie pełne przeglądowe omówienie aspektów funkcjonowania tego czasopisma.

SŁOWA KLUCZOWE

emigracja, funkcje prasy, gatunki publicystyczne, „Polska Walcząca”, prasa wojskowa

Celem artykułu jest opis okoliczności powstania, charakterystyka oraz historia tygodnika „Polska Walcząca”. Podjęto w nim zagadnienia dotyczące problemów organizacyjnych towarzyszących tworzeniu wojskowego tygodnika, jego redakcji, współpracowników. Odniesiono się także do stosowanych w tygodniku form wypowiedzi, posługując się metodą analizy zawartości. W publicystyce „Polski Walczącej” odbijała się postawa polskiego wychodźstwa od 1939 do 1949 r., zbiorowy los i etos emigracji żołnierskiej. Zadania i funkcje pisma, które zostały zaprezentowane w niniejszym przeglądzie, uprawomocniają tezę, że spełniało ono rolę informacyjną, edukacyjną i pomocniczą w organizacji życia codziennego na obczyźnie, stanowiąc forum wymiany myśli i kształtowania postaw.

* * *

Czasopismo „Polska Walcząca” było wojskowym tygodnikiem społeczno-politycznym, pierwszym centralnym organem Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w czasie II wojny światowej; ukazywało się od listopada do 1939 do sierpnia 1949 r. Z datą o jeden dzień wcześniejszą pojawił się w Paryżu dziennik polityczno-informacyjny „Głos Polski” (Czachowska, 1995). Przez cały okres wojny tygodnik „Polska Walcząca” był wyrazicielem programu niepodległościowego i czynu zbrojnego. Generał Marian Kukiel (1965) charakteryzował „Polskę Walcząca” jako pismo o wysokim poziomie ideowym, wywierające wpływ wychowawczy przez bogatą treść sprawozdawczą, historyczną i literacką, informujące rzetelnie o sytuacji wojennej i bieżącej sytuacji międzynarodowej.

Redaktorem pisma niemal przez cały czas istnienia tygodnika był Tymon Terlecki, który pełnił tę funkcję do 1948 r. W liście z 1944 r. do Józefa Wittlina (Terlecki & Wittlin, 2016) tak pisał o swojej pracy:

„Siedzę w Londynie od lipca 1940 r. i robię to, co zacząłem jeszcze w Coëtquidan: redaguję „Polskę Walcząca”. Pewnie Pan tego pisma nie widuje, ale [to] już senior prasy emigracji politycznej i wojskowej tej wojny. I mnie w tym zeszło blisko 5 lat. Ciężka jest ta robota, ale z rodzaju tych, w które się wrasta życiem i duszą”. (s. 21)

Powstanie i historia czasopisma „Polska Walcząca”

Projekt wydawania tygodnika wojskowego pojawił się w październiku 1939 r. w obozie szkoleniowym dla podchorążych w Coëtquidan w Bretanii, gdzie zgromadziła się grupa ochotników z Polski i Polonii francuskiej. Jak wspominał Terlecki (Taylor, 1997), było wśród nich wielu literatów, publicystów, dziennikarzy, artystów, pracowników polskich placówek dyplomatycznych. Do tego typu czytelnika miało trafić pismo. Wedle Witolda Leitgebera (1972) pismo przybrało właściwy sobie charakter w efekcie wielu narad i rozmów. Inicjatorem powstania pisma był dowódca obozu w Coëtquidan płk January Grzędziński, którego Terlecki określał następująco: „lewicujący legionista, osobliwy typ wojskowego i polityka, oficera i publicysty w jednej osobie” (Taylor, 2001a, s. 110). Grzędziński przed wojną był założycielem, wydawcą i redaktorem opozycyjnego przedwojennego tygodnika społeczno-politycznego „Czarno na Białym”. Na rozkaz dowódcy obozu organizatorem pisma stał się porucznik Terlecki, który do obozu szkoleniowego dotarł bardzo szybko, już 23 września, wyprzedzając najwcześniejsze transporty ochotników (Taylor, 2001a). Redaktor „Polski Walczącej” był eseistą i krytykiem teatralnym, profesorem w Państwowym Instytucie Sztuki Teatralnej, redaktorem „Sceny Polskiej” i „Teatru”. Poza standardami merytorycznymi musiał dbać o zgodność drukowanych materiałów z wymogami cenzury prewencyjnej. Początkowo pismo podlegało w tej kwestii nadzorowi francuskiemu, niewrażliwemu na złożone relacje polsko-sowieckie.

Od początku wydawania czasopisma pojawiły się problemy techniczne; brak polskich czcionek w Rennes, gdzie mieściła się drukarnia, a także zecerów, którzy potrafiliby składać polskie pismo. Drukarnia nie posiadała linotypu, skład był ręczny, czcionek nie wystarczyło na złożenie całego numeru, więc po złamaniu i odbiciu czterech stron rozsypywano skład, aby złożyć następnie cztery (Tyśmienicki [właśc. Rubel], 1942). Pojawiły się także problemy ze zdobyciem papieru oraz transportem.

Pomimo trudności praca zespołu pisma i przychylność dowództwa doprowadziły do realizacji projektu. Pierwszy numer o objętości 8 stron, w formacie 38 x 27 cm, ukazał się nieprzypadkowo w wigilię rocznicy powstania listopadowego, czyli 29 listopada 1939 r., w nakładzie około 1000 egzemplarzy. Podtytuł „Tygodnik Gromady Żołnierskiej” zasugerował redakcji Grzędziński (Leitgeber, 1972), nawiązując do organizacji Gromady Ludu Polskiego, założonej w Wielkiej Brytanii po powstaniu listopadowym. Jak pisze Agnieszka J. Cieślakowa w biografii Grzędzińskiego (2009): „wyobrażał on sobie chyba na początku, że formujące się we Francji oddziały będą, podobnie jak Legiony, »romantycznym bractwem wojującym«, grupą złączoną wspólną wiarą w walkę o niepodległą Polskę, z ideałami równości społecznej w tle” (s. 254).

W lutym 1940 r. Terleckiego oddelegowano do Wydziału Propagandy i Oświaty Ministerstwa Spraw Wojskowych w Paryżu. Redakcja pisma także została tam przeniesiona i odtąd mieściła się w Hotelu Regina, w siedzibie Naczelnego Wodza (Czachowska, 1995). Od nr 6/7 z 1940 r. tygodnik stał się oficjalnym organem Sił Zbrojnych poza krajem. Skład drukarski przeniesiono do drukarni polskiego dziennika „Narodowiec” w Lens w departamencie Nord, gdzie zamieszkiwało wielu Polaków, głównie górników. Wtedy też rozpoczęła się ścisła współpraca redakcji ze środowiskami polonijnymi. Decyzją dowództwa „Polskę Walcząca” połączono z dwutygodnikiem starszej emigracji „Żołnierz Polski we Francji” – organem Polskiego Centralnego Komitetu Obywatelskiego – i utworzono pismo „Polska Walcząca”, ze zmienionym podtytułem „Żołnierz Polski na Obczyźnie”. Unia dwóch tytułów spowodowała zwiększenie nakładu do 20 tys. egzemplarzy (Lewandowska, 1993), a także zmianę formatu i objętości do 12 stron.

W czerwcu 1940 r., po klęsce Francji, Terlecki został ewakuowany do Wielkiej Brytanii i z rozkazu dowództwa Sztabu Naczelnego Wodza rozpoczął reorganizację „Polski Walczącej”. Było to zadanie trudne ze względu na stratę archiwum i skromne warunki lokalowe. Następny i ostatni już etap istnienia pisma rozpoczął się wraz z wydaniem 19 numeru tygodnika z datą 21 lipca 1940. Wydawcą pisma z nowym dodatkiem „Fighting Poland” było Biuro Propagandy i Oświaty Ministerstwa Spraw Wojskowych (od 1942 r. Ministerstwo Obrony Narodowej). Nowa siedziba redakcji mieściła się w lokalu drukarni St. Clement’s Press (Terlecki, 1960), przy Portugal Street (WC2A, London). W tym samym budynku znajdowała się również siedziba „Dziennika Polskiego”, oficjalnego organu rządu polskiego w Londynie.

Osobne zagadnienie w historii „Polski Walczącej” zajmuje kontrola treści, z którą redaktor zmagał się od początku istnienia pisma. Była to cenzura typu prewencyjnego. Terlecki musiał się stosować do zaleceń cenzorów brytyjskich, podlegając także urzędnikom cenzury wojennej w Ministerstwie Spraw Wojskowych. Angielska *censorship* wpływała na polską prasę za pośrednictwem Ministerstwa Informacji, Ministerstwa Obrony Narodowej oraz dowództwa Polskich Sił Zbrojnych. W przypadku „Polski Walczącej” ślady kontroli treści w postaci niezadrukowanych szpał są widoczne tylko raz, z adnotacją: „Listy z niewoli niemieckiej – skreślone przez cenzurę” (1939). Prawdopodobnie powodem konfiskaty była konieczność ochrony źródeł informacji i bezpieczeństwa personalnego informatorów. Ze wspomnień Terleckiego (Taylor, 2001b) można wywnioskować, że cenzura była jednym z najbardziej dotkliwych utrudnień w jego pracy. Tak o tym pisał:

„Pchali mi się do cenzury wszyscy, wtrącał swoje dwa grosze każdy wojskowy o nieco wyższym szczeblu. [...] Przypominałem, że „Polska Walcząca” nie była i nie jest „Dziennikiem Rozkazów” ani „Monitorem Polskim”. [...] kiedy w Paryżu cenzurę sprawowała ambasada, robiła to w sposób bardzo dyskretny [...], później Anglicy wprowadzili Centralny Urząd Cenzury Wojskowej. Jako minister informacji narzucił się Stanisław Kot [...], gwałtownie antysanacyjny, umiejący się bronić przed sugestiami politycznymi, w każdym razie zorientowany demokratycznie i lewicowo. Starano się powściągnąć zapędy cenzorskie Kota, który – mając pokrewne tendencje myślowe i ideowe ze mną – chciał wszystko inspirować i kontrolować. Stroński także bardzo endżojował i pchał się do cenzury, przecinki poprawiał”. (s. 215–216)

Cenzura zmieniała się, zależnie od bieżącej sytuacji politycznej. Rząd brytyjski stosował ugodową politykę wobec Związku Sowieckiego, która nie spotykała się z uznaniem ze strony polskiej. Zaczęto więc stosować środki mające zapobiec konfliktom z gospodarzami. W piśmie Ministerstwa Obrony Narodowej z 1943 r., podpisanym przez gen. Kukieła, pojawiły się następujące wytyczne dotyczące prasy wojskowej, która, według ministerstwa, miała pełnić określone funkcje:

„Prasa wojskowa nie może żadnymi swoimi enuncjacjami angażować polityki państwowej. Prasa wojskowa musi stale pamiętać, że w opinii zarówno naszych gospodarzy, jak innych państw sprzymierzonych, neutralnych i wrogich, za każde słowo w niej drukowane odpowiada Minister Obrony Narodowej, względnie Rząd RP. Należy zatem wystrzegać się złudzeń, by wypowiedzi prasy wojskowej mogły być traktowane jako prywatne głosy redagujących dane pismo żołnierzy”. (IPMS)

Cenzurę ostatniego etapu istnienia pisma stanowił lipiec 1945 r., kiedy rząd brytyjski cofnął uznanie rządowi Tomasza Arciszewskiego, w ślad za czym poszło wstrzymanie finansowanie polskich instytucji państwowych, oświatowych i opiekuńczych (Habielski, 1999). Wobec redakcji zaczęto stosować różne formy szykan, np. utrudnienia w pozyskiwaniu papieru, coraz trudniej było o fundusze na bieżącą działalność.

Po zakończeniu wojny „Polska Walcząca” stała się pismem dla zdemobilizowanych żołnierzy, którzy nie chcieli powrócić do kraju rządzonego przez komunistów. Od lipca 1945 r. tygodnik zmagający się z coraz poważniejszymi trudnościami finansowymi zaczęła wydawać Służba Opieki nad Żołnierzem, a następnie Zespół Ludzi Dobrej Woli, w oparciu o Fighting Poland Trust (Kowalik, 1965). Druk pisma przeniesiono z Londynu do Slough. W schyłkowym okresie, który datuje się od listopada 1946 r., „Polska Walcząca” zyskała nowy podtytuł: „Kombatant Polski na Obczyźnie”, a wydawanie pisma przejęło Stowarzyszenie Polskich Kombatantów. W 1948 r. miejsce Terleckiego zajął Eugeniusz Romiszewski. Ostatni numer 32/33 ukazał się z datą 13–20 sierpnia 1949 r. Następnie, już w tym samym miesiącu, „Polska Walcząca” stała się dodatkiem kombatantckim do „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza”, a od 1950 r. – tygodnika „Gazeta Niedzielną”. W lipcu 1954 r. została wznowiona w formule rubryki w „Dzienniku Polskim i Dzienniku Żołnierza”, która ukazywała się do października 1955 r.

Współpracownicy pisma i gatunki publicystyczne

Pierwszy numer pisma stanowił zapowiedź profilu merytorycznego i funkcji tygodnika. Zawierał przekazy wzywające do walki, adresowane do żołnierzy autorstwa Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego oraz gen. Stanisława Maczka. Artykuł wstępny z przesłaniem podtrzymującym wiarę w zwycięstwo napisał płk Grzędziński, a tekst okolicznościowy pt. *Noc podchorążych* zamieścił Terlecki. Charakter pisma określały także inne artykuły: *Wspomnienia lotnika z obrony Warszawy*, *Kronika wojenna*, *Kronika obozowa*, różne materiały o codziennym życiu obozu, teksty humorystyczne. Ozdobą tekstów były fotografie (choć czasem nie najlepszej

jakości), grafiki, a przede wszystkim oryginalne rysunki wykonane m.in. przez Mariana Walentynowicza.

W następnym etapie wydawania pisma, od czasu połączenia z „Żołnierzem Polskim we Francji”, zmieniono formułę: rozbudowano część publicystyczną i informacyjną, zaczęto zamieszczać więcej tekstów literackich. Terlecki publikował artykuły redakcyjne o charakterze programowym, na ogół w konwencji eseju, odnoszące się do polskich tradycji narodowych. Jego teksty były często anonimowe, niekiedy podpisywał się pseudonimem „Aleksander Janowski”.

Do najczęściej publikujących autorów w „Polsce Walczącej” należeli: Ludwik Tyśmienicki, (Ludwik Rubel), Jan Rembieleński, Marian Kukiel, Jerzy Pomian (Julian Suski Pomian), Aleksander Janta-Pończyński, Michał Prozor (Czesław Poznański), Tadeusz Kiełpiński. Cykle autorskie prowadzili: Jacek Brzezina (Aleksander Grobicki) – felietony o życiu obozowym; Aleksander Janta-Pończyński – *Kronika obozowa*; Jerzy Pomian (Julian Suski) – *Z Polski*; Mieczysław Lisiewicz – przegląd lotniczy; Wiktor Budzyński – *Bez blackoutu*; Kazimierz Łukiański (Bohdan Pawłowicz) – *Tydzień na morzu*; Zbigniew Grabowski – *Speaker londyński pisze...*; Tadeusz Kiełpiński, podpisujący się inicjałami „tk” – *Przegląd polityczny*. Korespondenci wojenni: Marian Walentynowicz, Ryszard Kiersnowski, Ksawery Pruszyński i Ludwik Rubel publikowali jednocześnie w „Dzienniku Polskim i Dzienniku Żołnierza” (Chwastyk-Kowalczyk, 2008). W tworzeniu oprawy graficznej „Polski Walczącej” brali udział następujący malarze i graficy: Józef Natanson, Aleksander Żyw, Marian Walentynowicz, Zygmunt Haupt, Andrzej Rubinrot oraz Feliks Topolski. Twórcą winiety tytułowej pisma był typograf Samuel Tyszkiewicz. Okazjonalnie współpracowali z tygodnikiem m.in. Zygmunt Nowakowski, Melchior Wańkowicz, Witold Leitgeber, Maria Kuncewiczowa, Maria Pawlikowska, Jan Nowak (Zdzisław Jeziorański), Jan Karski (Jan Koziulewski) oraz Antoni Słonimski, publikujący pod pseudonimem „Nemo”. Do działu poetyckiego pisali: zaprzyjaźniony z redaktorem naczelnym Kazimierz Wierzyński, Jan Lechoń, Stanisław Baliński, Beata Obertyńska, Bronisław Przyłuski. Korespondencje, a czasem wiersze i teksty piosenek, nadsyłałi poeci: Wawrzyniec Czereśniewski, Janusz Teodor Dybowski, Edward Ligocki. Pismo publikowało także teksty młodych autorów: Józefy Radzymińskiej, Marka Świącickiego, Wacława Iwaniuka, Bogumiła Andrzejewskiego, Bogdana Wronskiego, Karola Borchardta (Taylor-Terlecka, 2005).

W „Polsce Walczącej” stale publikowali dowódcy wojskowi i działacze polityczni. Szczególnie zainteresowany rozwojem tygodnika dla żołnierzy był gen. Kukiel, wiceminister spraw wojskowych, następnie minister obrony narodowej, a także dowódca I Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w Szkocji. „Polska Walcząca” publikowała odezwy i rozkazy generała, dotyczące m.in. Polaków z Francji i Belgii, Polonii amerykańskiej, Pomocniczej Służby Wojskowej Kobiet, żałoby po śmierci gen. Sikorskiego w Polskich Siłach Zbrojnych. Przemówienia przedrukowywane w czasopiśmie były zazwyczaj wygłaszane z powodu ważnych wydarzeń, rocznic świąt państwowych (np. 11 listopada), świąt religijnych (Boże Narodzenie, Wielkanoc). Kukiela zajmowała kwestia historii państwowości polskiej, dlatego przywoływał w swoich artykułach historię polskiej myśli politycznej, tradycje parlamentarne, podkreślał rolę kultury jako narzędzia do budowania i utrzymywania tożsamości narodowej. W artykule *Polska przeszłość polityczna i kultura narodowa* (Kukiel, 1940) zwracał uwagę: „bronimy łacińskiej i chrześcijańskiej kultury, która utożsamia się z samym pojęciem Polskiej Rzeczypospolitej” (s. 1). W swoich tekstach odwoływał się także do zagadnień strategii wojskowej, czego przykładem jest *Druga Rocznicą Kampanii Wrześniowej* (Kukiel, 1941). W 1944 r. w „Polsce Walczącej” ukazał się cykl felietonów Kukiela (podpisanego jako „Triarius”) pt. *Przegląd Tygodniowy* (Triarius, 1944), w których komentował najważniejsze wydarzenia polityczne.

Wszyscy autorzy „Polski Walczącej”, wywodzący się przecież z różnych środowisk politycznych, zgodnie współpracowali przy tworzeniu pisma. Zdaniem Ludwika Tyśmienickiego [właśc. Ludwik Rubel] przyczyna tkwiła w umiejętności porozumienia:

„Umieliśmy się w końcu zawsze ze sobą dogadać: endeck z lewicowcem, ludzie którzy jeszcze wczoraj stali po dwóch przeciwnych stronach barykady. W czym tkwi tajemnica? Sądzę, że przede wszystkim w atmosferze ideowości, jaka tam panowała, w przekonaniu wszystkich obecnych, że kto odnalazł drogę do obozu wojskowego w Coëtquidan, a teraz siedzi ze mną przy jednym stole, może się różnić w szczegółach, ale nie w sprawach zasadniczych”. (1942, s. 2)

Istotnym osiągnięciem Terleckiego było angażowanie do współpracy z pismem pisarzy, publicystów i artystów oraz pozyskiwanie ich dla akcji mobilizowania żołnierzy po klęsce wrześniowej. O popularności tygodnika decydowała różnorodność form i bogactwo stylistyczne wypowiedzi: sprawozdania z przebiegu działań na lądzie, na morzu i w powietrzu; reportaże z linii frontu; przeglądy polityczne; programowe artykuły redakcyjne; poezja i proza; felietony obyczajowe, a także humorystyczne historyjki, takie jak *Piecuk i rzepka, czyli przygody dwóch ochotników w Koczkodanie*, oraz cykl *Werinajsek*. Ta ostatnia nawiązywała do satyrycznego pisemka wydawanego pod tytułem „Werinajs: wesoły dwutygodnik” pod redakcją Antoniego Wasilewskiego.

Atrakcyjnym urozmaiceniem były ilustrowane numery specjalne, poświęcone poszczególnym rodzajom wojsk (marynarce wojennej, lotnictwu, wojskom pancernym), polskim tradycjom wojskowym, rocznicom świąt państwowych (jak np. rocznica Konstytucji 3 Maja), znaczącym postaciom z historii Polski (Ignacy Paderewski, Tadeusz Kościuszko, Mikołaj Kopernik), a także bieżącym wydarzeniom politycznym o doniosłym znaczeniu (pobyt gen. Władysława Sikorskiego w Stanach Zjednoczonych). Często pojawiały się dodatki świadczące o zaangażowaniu redakcji w sprawy bieżące: „Towarzysz Broni” poświęcony ochotnikom Polskich Sił Zbrojnych zbiegłym z armii niemieckiej; „Pierwsza Linia” – o żołnierzach Armii Krajowej; „Nasza Droga”, „Nasz Znak” – organ Stowarzyszenia Polskich Kombatantów.

Zasada lojalności i solidarności dziennikarskiej wyraz w udostępnianiu łamów pisma zawieszonym wydawnictwom, takim jak „Lud Polski” czy „Kącik Kombatanta z Francji”. „Polska Walcząca” przedrukowywała materiały opublikowane w pismach żołnierskich ze Związku Sowieckiego: „Polska Walcząca na Wschodzie”; ze Środkowego Wschodu: „Orzeł Biały”, „Zew”, „Polak w Iranie”; wydawnictw Polski Podziemnej, takich jak: „Biuletyn Informacyjny”, „Wiadomości Polskie”. Tygodnik informował o różnych inicjatywach wydawniczych – nowościach książkowych oraz wojskowych tytułach prasowych, takich jak np. *Prasa żołnierska na froncie włoskim* (Bau, 1944). Pojawiały się również przeglądy prasy – oprócz polskiej, także angielskiej, francuskiej, amerykańskiej. Ważne miejsce w „Polsce Walczącej” zajmowały relacje z działalności Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia. Redakcja wychodziła naprzeciw oczekiwaniom czytelników w zmienionych warunkach społecznych, zamieszczając praktyczne informacje dotyczące nauki języka, obyczajowości angielskiej, kształcenia zawodowego, zdobycia i utrzymania pracy, porad prawnych dla polskich przedsiębiorców. Na łamach tygodnika poruszano też kwestie dotyczące obyczajowości i dyskryminacji zawodowej.

Cele i funkcje; program pisma

Zadaniem „Polski Walczącej” było przedstawianie stanowiska rządu, integracja żołnierzy mających różną przeszłość polityczną oraz rozbudzanie poczucia wspólnoty w walce o niepodległą Polskę. Tygodnik podlegał nadzorowi Ministerstwa Obrony Narodowej, zatem często publikowali w nim wyżsi oficerowie (przede wszystkim gen. Kukiel), a także politycy (np. Stanisław

Stroński, minister w rządzie Sikorskiego). Pojawiały się w nim artykuły informacyjne o działalności dowództwa, jak np. reportaże *Z Naczelnym Wodzem – na Wschód* (Fudakowski, 1944).

Projekt tygodnika zakładał przystępność, która miała być wyrazem nastrojów środowiska obozowego. Jeden z pierwszych autorów pisma Karol Zbyszewski (1942) tak określał charakter tej inicjatywy wydawniczej:

„»Polska Walcząca« była od początku pismem sympatycznym. Nie podawała fotografii komendanta obozu, wywiadów oficjalnych, napuszonych odezów. Była pismem niewazeliniarskim, bez pretensji. Ale zrazu musiała sobie powoli zdobywać czytelników”. (s. 3)

Już w 1940 r. koncepcja pisma ewoluowała w stronę kształtowania postaw obywateli zdolnych w przyszłości brać aktywny udział w życiu niepodległego kraju. Zbigniew Grabowski, jeden z publicystów „Polski Walczącej”, zauważał (1945), że żołnierz polski powinien mieć świadomość wagi myślenia, które można traktować jako narzędzie walki w czasie wojny – pismo pełniło zatem także funkcję edukacyjną. Do jej realizacji przyczyniła się niewątpliwie wartość literacka, ale także popularyzatorska zamieszczanych artykułów.

Również wrażliwość i szacunek dla delikatnej sfery stosunków społecznych do końca pozostały cechą właściwą „Polski Walczącej”. W artykule kreślącym szerokie tło społeczne odbiorców czasopisma, opublikowanym w „Orle Białym”, Terlecki przypomniał, że oprócz inteligencji w szeregach ochotników stanęli emigranci zarobkowi, polonijni robotnicy z Francji:

„W Coëtquidan nastąpiła pierwsza doniosła konfrontacja socjalna – Polaków z kraju i Polaków z emigracji zarobkowej. Musiała to być konfrontacja dramatyczna. Stanęli tam naprzeciw siebie ludzie tak czy inaczej, lepiej lub gorzej udarowani przez niepodległość i ci, dla których nie zmieniła ona niczego w obrazie świata, którzy mimo niepodległości swego kraju, musieli na obcej ziemi szukać zarobku i chleba. Pierwsi przychodzili straciwszy dobro posiadane. Drugi zostali wezwani do szeregów, aby walczyć o dobro, którego nie było im dane posiadać”. (1945, s. 8)

Sugestie przewyciężenia podziałów politycznych w imię racji stanu oraz zaangażowania wszystkich środowisk polskich poza krajem (szczególnie inteligencji) w formowanie państwowości na obczyźnie zawarł Terlecki w artykule redakcyjnym: „Nowe pismo połączy w jedno wysiłek żołnierzy, wychodźstwa oraz pisarzy i artystów, którzy przez wyjście z kraju stali się wychodźcami, przez wolę współdziałania w służbie zbiorowej, liczą się do gromady żołnierskiej” (1940a, s. 1).

Od początku istnienia „Polski Walczącej” wiele miejsca poświęcano wizji Europy powojennej, jej ustroju, stosunkom międzynarodowym. Doniosłą rolę w tygodniku zajmowała idea federacyjna, systemowa organizacja państw Europy (Popiel, 1941). W tygodniku wojnę pojmowano jako walkę o ocalenie cywilizacji europejskiej, demokracji, a przede wszystkim – wartości humanistycznych:

„Polska wiernie od wieków i aż do obecnej chwili spełniała swoje posłannictwa przedmurza już nie tylko chrześcijaństwa, ale europejskiej cywilizacji w ogóle w najtrudniejszym geograficznie punkcie Europy, wierna swoim przeznaczeniom i potrzebna do ich wypełnienia dalszego w lepszym świecie, który ma się odrodzić z bólów [...] obecnej wojny. [...] Jesteśmy optymistami, jeśli idzie o zwycięstwo Aliantów, bo nie może przegrać ten, kto obok przewagi materialnej ma jeszcze przewagę moralną. Jeżeli idzie o Polskę dlatego także, że utrzymanie filaru podpierającego wspólny strop leży w interesie własnym wszystkich Europejczyków”. (Janta, 1940, s. 1)

Terlecki poświęcał wiele uwagi emigracji jako conceptowi ideowemu, analizował jej aspekty filozoficzne, kulturowe, społeczne, historyczne. Uważał, że jest ona posłannictwem, a Polak

na wychodźstwie musi mieć poczucie „sprawy”. Także w przypadku, kiedy jego etos, cele i wartości będą się wydawały chwilowo niemożliwe do zrealizowania (Kisiel, 2009).

Pismo pełniło funkcję informacyjną, miało ambicje objąć całokształt zagadnień dotyczących polskich środowisk wychodźczych oraz sytuację w okupowanym kraju. W tygodniku ukazywały się reportaże przedstawiające walkę ludności cywilnej o przetrwanie, opisywano działania Państwa Podziemnego. Szerokim echem odbiła się w „Polsce Walczącej” tragedia Powstania Warszawskiego – redakcja apelowała o pomoc dla walczącego miasta. Publikowanie takich relacji wiązało się z niebezpieczeństwem ujawnienia źródeł informacji, nazwisk lub faktów, które mogły się stać przyczyną represji władz okupacyjnych. W związku z tymi zagrożeniami częstą praktyką było publikowanie niepełnych informacji o armii polskiej na Zachodzie.

Kolejną funkcją, faworyzowaną przez Terleckiego i dowództwo wojskowe, była funkcja społeczna „Polski Walczącej”. Redakcja poprzez udostępnianie pisma dla różnych akcji propagandowych próbowała integrować żołnierzy i rozbudzać wśród nich solidarność i inicjować współpracę. Przykładem takiego działania było na przykład pozyskiwanie korespondencyjnych „opiekunek” dla żołnierzy. Pismo prezentowało całą panoramę działań „wychowawczych”, takich jak: imprezy okolicznościowe – jasełka, koncerty, odczyty, wystawy, organizacja kwest na szpitala polowe, dla sierot wojennych, zbiórki książek dla żołnierzy na Wschodzie. Warto wspomnieć także o ważnej inicjatywie publikowania nazwisk osób odnalezionych i znajdujących się na terenie Związku Radzieckiego.

Po ewakuacji tygodnika do Wielkiej Brytanii, związanej z rozpoczęciem nowego etapu wojny, zmienił się punkt widzenia pisma. W środowiskach wychodźczych, pomimo klęski Francji i powstania rządu Vichy, nadal dostrzegano jej wielki wkład kulturowy i cywilizacyjny (Terlecki, 1940b), niemniej próbowano odnaleźć się w nowej rzeczywistości, koncentrować uwagę na brytyjskim systemie społeczno-politycznym.

Początkowo „Polska Walcząca” była tygodnikiem obozowym, z ambicjami intelektualnymi, niemniej o znacznie ograniczonych możliwościach dostępu do szerokich kręgów czytelniczych. W lipcu 1940 r. sytuacja zmieniła się na korzyść tytułu. W Wielkiej Brytanii adresatami pisma mogli być już nie tylko żołnierze, choć nadal stanowili główny trzon odbiorców, lecz także środowiska cywilne. Zbigniew Grabowski tak próbował określić przyczyny popularności pisma z perspektywy roku 1945:

„»Polska Walcząca« nie jest ani trochę pismem militarystycznym. [...] Jest to pismo mówiące o trudach żołnierza po prostu, bez tromtadracji, pismo zawsze żywo interesujące się sprawami wybiegającymi poza wojnę. Jest rzeczą znamienną, że »Polska Walcząca« poświęca tyle miejsca sprawom »cywilnym«. [...] Wiem, że to właśnie cywilne artykuły budzą duże zaciekawienie, że żołnierz te rzeczy dyskutuje, omawia, sprzecza się z autorami tych uwag”. (s. 9)

W końcowej fazie wojny gorycz emigrantów i pesymistyczne nastroje panujące w wojsku, związane z trudną sytuacją międzynarodową, polityką ustępstw rządu brytyjskiego wobec Związku Sowieckiego, znajdowały odbicie w publicystyce i w listach do redakcji „Polski Walczącej”. Zmienił się też entuzjastyczny stosunek do Wielkiej Brytanii.

Po 1945 r. prasa wychodźcza przejęła rolę platformy dialogu i wymiany myśli politycznej poza krajem – odtąd publicystyka miała kształtować model myślenia i stosunku do rzeczywistości. Ten wzorzec bywa określany terminem niezłomności, a głównym wyrazicielem tej linii stały się m.in. „Wiadomości” Mieczysława Grydzewskiego. Jerzy Giedroyc (1994) scharakteryzował wychodźstwo brytyjskie jako samowystarczalne i pochłonięte wyłącznie własnymi sprawami. W „Polsce Walczącej” próbowano ważyć racje, unikając polemik i formułowania poglądów skrajnych. Pomimo takich prób otwartości na odmienność poglądów pismo wpisywało się jed-

nak w nurt niepodległościowego myślenia „nieprzejdanych”. Przykładem wprost wyrażonej deklaracji powinności jest artykuł pt. *Trzylicie*: „Wśród bezzasadnych lub mało istotnych sporów, rozbić i rozdziwić tygodnik żołnierski usiłował utrzymać przed oczami tę oczywistą, najoczywistszą prawdę, że od wszystkich różnic ważniejsza jest jedność, od wszystkich walk między sobą ważniejsza jest walka w wrogiem, że wśród bólów i braków najdotkliwszy jest ból wygnania i brak własnej ziemi” (Terlecki, 1942, s. 1).

Tematyka poruszana w piśmie oscylowała więc wokół trzech zagadnień: polityki międzynarodowej, sytuacji w Polsce i roli emigracji. Wydarzenia ważne dla polityki światowej komentowano na bieżąco, przywoływano wizje i koncepcje przyszłej Europy, takie jak idea federacyjna, stosunek do panslawizmu, współpraca polityczna z Czechami, Ukrainą i Litwą, rola Niemiec po zakończeniu działań wojennych, uczestnictwo Polaków w tworzeniu powojennego ładu europejskiego. Druga dziedziną publicystyki „Polski Walczącej” dotyczyła kwestii polskiej rzeczywistości wojennej i powojennej. Kolejne pole zainteresowań pisma stanowiło zagadnienie emigracji, jej etos, problemy społeczne i socjalne, instytucje, priorytety działalności, postulaty – szczególnie informowano o środowisku londyńskim, zwłaszcza w korespondencji do redakcji.

Należy także wspomnieć o najbardziej oczywistej i często pomijanej roli pisma dla wojska, czyli o funkcji konsolacyjnej, pocieszycielskiej, która miała akcentować świadomość wspólnotowości losów, koić tęsknotę za bliskimi i krajem. Rembieliński wspominał: „Wtedy, wśród innych, zrodziła się w Coëtquidan piosenka, drukowana w tym piśmie, śpiewana na nutę »A jak będzie słońce i pogoda«, tylko [...] o rytmie zmienionym, marszowym: A jak minie jesień, zima, wiosna, / Przyjdzie chwila czekana, radosna: / Do Ojczyzny nasza armia wkroczy, / Polską ziemię ujrzą nasze oczy” (1942, s. 3). Po 1945 r. tygodnik próbował leczyć nostalgię, przekuc ją w sprawczy akt twórczości intelektualnej, usiłował wspierać, podtrzymywać więzi, pomagać w trudnych warunkach. W czasie wojny towarzyszył w walce, a po jej zakończeniu pełnił rolę organizatora życia codziennego, wspomagał proces przystosowywania do życia w nowych okolicznościach.

Wykaz skrótów

IPMS – Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum Generała Sikorskiego

Archiwalia

IPMS Kukiel, M., Pismo Ministra Obrony Narodowej gen. Mariana Kukieła, Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum Generała Sikorskiego, 16. X.1943. Sygn. A XII.3/82.

Prasa

„Polska Walcząca” 1939–1949

Bibliografia

- Bau, Z. (1944). Prasa żołnierska na froncie włoskim. *Polska Walcząca*, 20, 3.
- Chwastyk-Kowalczyk, J. (2008). *Londyński „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1944–1989. Gazeta codzienna jako środek przekazu komunikatów kulturowych*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego.
- Cieślakowa, A.J. (2009). *O człowieku, który się nie zgadzał. Biografia pułkownika Januarego Grzędzińskiego (1891–1975)*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN.
- Czachowska, J. (1995). W kręgu „Polski Walczącej” (Coëtquidan-Paryż). W M. Tymowski (Red.), *Polskie środowiska twórcze na emigracji we Francji – wrzesień 1939–czerwiec 1940* (s. 29–42). Warszawa: Polska Fundacja Kościuszkowska.

- Fudakowski, Z. (1944). Z Naczelnym Wodzem – na Wschód, *Polska Walcząca*, 4; 5, 5.
- Giedroyc, J. (1994). *Autobiografia na cztery ręce*. Warszawa: Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”.
- Grabowski, Z. (1945). Weteran prasy emigracyjnej. *Orzeł Biały*, 32/167, 9.
- Habielski, R. (1999). *Życie społeczne i kulturalne emigracji*. Warszawa: Biblioteka „Więzi”.
- Janta, A. [właśc. Janta-Polczyński, A.] (1940). Jesteśmy optymistami... *Polska Walcząca*, 14, 1.
- Kisiel, M. (2009). Historiozof polskiej emigracji. Tymon Terlecki w pierwszych latach drugiego wychodźstwa niepodległościowego. W J. Jarzębski, & A. Juszczyk (Red.), *Tymon Terlecki. Pamięć i sumienie emigracji*, (s. 94–108). Przemysł: Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska.
- Kowalik, J. (1965). Czasopiśmiennictwo. W T. Terlecki (Red.), *Literatura polska na obczyźnie 1940–1960* (T. 2, s. 373–509). Londyn: B. Świdorski.
- Kukiel, M. (1965). Literatura wojskowa. W T. Terlecki (Red.), *Literatura polska na obczyźnie 1940–1960* (T. 2, s. 467–481). Londyn: B. Świdorski.
- Kukiel, M. (1940). Polska przeszłość polityczna i kultura narodowa. *Polska Walcząca*, 17, 1.
- Kukiel, M. (1941). Druga Rocznicza Kampanii Wrześniowej. *Polska Walcząca*, 35, 1.
- Leitgeber, W. (1972). *W kwatrze prasowej. Dziennik z lat wojny 1939–1945, od Coëtquidan do „Rubensa”*. Londyn: Veritas.
- Lewandowska, S. (1993). *Prasa polskiej emigracji wojennej*. Warszawa: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk.
- Listy z niewoli niemieckiej-skreślone przez cenzurę (1939). *Polska Walcząca*, 4–5, 3.
- Popiel, K. (1941). Myśl federacyjna. *Polska Walcząca*, 47, 1.
- Rembeliński, J. (1942). Pod uderzeniem kłęski. *Polska Walcząca*, 48, 3.
- Taylor, N. (1997). „Polska Walcząca” i pierwszy obóz wojska polskiego w Coëtquidan. Ze wspomnień Tymona Terleckiego i innych. *Kresy*, 31(3), 233–241.
- Taylor, N. (2001a). „Polska Walcząca” i pierwszy obóz w Coëtquidan (ze wspomnień Tymona Terleckiego i innych). *Archiwum Emigracji*, 4, 109–118.
- Taylor, N. (2001b). „Polska Walcząca”. W B. Wierzbiański, & W. Piątkowska-Stepaniak (Red.), *Dziennikarze polscy na emigracji. Wspomnienia z lat 1937–1989* (s. 203–219). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Taylor-Terlecka, N. (2005). „Polska Walcząca”. W K. Dopierała (Red.), *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii* (T. 4, s. 129). Toruń: Oficyna Wydawnicza Kucharski.
- Terlecki, T. (1940a). Od redakcji. *Polska Walcząca*, 1, 1.
- Terlecki, T. (1940b). Mimo wszystko jestem frankofilem, *Wiadomości Polskie*, 25, 1.
- Terlecki, T. (1942). Trzylecie. *Polska Walcząca*, 48, 1.
- Terlecki, T. (1945). Od zachodniej strony. *Orzeł Biały*, 32/167, 8.
- Terlecki, T. (1960, 12 lipca). U świętego Klemensa. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*, s. 6.
- Terlecki, T., & Wittlin, J. (2014). *Listy 1944–1976*. Warszawa: Towarzystwo „Więź”.
- Triarius [właśc. Kukiel, M.] (1944). Przegląd tygodniowy, *Polska Walcząca*, 32–47, 2.
- Tyśmienicki, L. [właśc. Rubel, L.] (1942). List do redaktora „Polski Walczącej”. *Polska Walcząca*, 48, 2.
- Zbyszewski, K. (1942). Jak to było na pociątku. *Polska Walcząca*, 48, 3.

studia medioznawcze

2019, Vol. 20, No. 4 (79)

ISSN 2451-1617

The Weekly *Polska Walcząca* (1939–1949): A Review

Ewelina Godlewska

Warsaw University of Life Sciences, Warsaw

ewelina_godlewska@sggw.pl

ORCID: 0000-0002-9157-6018

ABSTRACT

The paper concerns the history of the sociopolitical weekly *Polska Walcząca* (Eng. *Fighting Poland*), the first Polish Armed Forces newspaper in the West during World War II. **Scientific objective:** To present the contributors and circumstances of the establishment of the newspaper, and its functions, including the discussion on journalism genres. **Research methods:** The method of analyzing the content of the 1939-1949 press was used, i.e. the entire period of publishing the newspaper. **Results and conclusions:** The weekly fulfilled informational and educational tasks first as a military newspaper, and then as a veterans' weekly, accompanying Polish emigration in Great Britain. **Cognitive value:** The paper complements the literature on *Polska Walcząca* because it contains a possibly full overview of the aspects of functioning of this newspaper.

KEYWORDS

emigration, press functions, journalism genres, *Polska Walcząca*, *Fighting Poland*, military press

The purpose of the paper is to describe the conditions of issuing *Polska Walcząca* (Eng. *Fighting Poland*), as well as the origins and history of it. The weekly included issues related to organizational problems accompanying the establishment of the military weekly, its editorial staff and associates. References were also made to the forms of expression used in the weekly, using the content analysis method. The weekly reflected the attitude of the Polish emigration from 1939 to 1949, and the collective fate and ethos of military emigration. Tasks and functions of the weekly, which were presented in this review, validate the thesis that it fulfilled an informative, educational, and auxiliary role in the organization of everyday life in exile, constituting a forum for exchanging ideas and shaping attitudes.

* * *

Polska Walcząca was a military sociopolitical weekly newspaper and the first central organ of the Polish Armed Forces in the West during World War II; it was published from November 1939 until August 1949. One day earlier, the daily *Głos Polski* appeared in Paris (Czachowska, 1995). During the whole period of the war, the weekly, *Polska Walcząca*, was a representative of the independence program and armed struggles. General Marian Kukiel (1965) characterized *Polska Walcząca* as an ideological newspaper, exerting educational influence through reporting, historical and literary content, informing reliably about the war and current international situation.

The editor-in-chief of the newspaper was Tymon Terlecki, who held this function until 1948—i.e. almost the whole time of the newspaper’s existence. In a letter from 1944 to Józef Wittlin (Terlecki & Wittlin, 2016), Terlecki wrote about his work:

“I have been in London since July 1940 and I have been doing what I started in Coëtquidan: I am editing *Polska Walcząca*. You probably do not see this newspaper anywhere, but [it] is a senior press of the political and military emigration of this war. And I am in on it almost 5 years. The work is hard, but it is a kind of work in which life and soul grow” (p. 21).

The Origin and History of *Polska Walcząca*

The project of publishing a military weekly appeared in October 1939 in a training camp for officer cadets in Coëtquidan in Brittany, where a group of volunteers from Poland and the Polish diaspora in France gathered. As Terlecki recalled (Taylor, 1997), there were many writers, journalists, reporters, artists, and employees of Polish diplomatic missions among them. The newspaper was supposed to get to this type of readers. According to Witold Leitgeber (1972), the weekly assumed its own character as a result of many councils and conversations. The initiator of the establishment of the newspaper was the commander of the Coëtquidan camp, Colonel January Grzędziński, whom Terlecki described as follows: “a leftist legionnaire, a peculiar type of military and politician, officer and journalist in one person” (Taylor, 2001a, p. 110). Before the war, Grzędziński was the founder, publisher, and editor-in-chief of different pre-war sociopolitical weekly—*Czarno na Białem*. The commander of the camp ordered Lieutenant Terlecki to become the organizer of the newspaper, and Terlecki reached the training camp very quickly on September 23, overtaking the earliest volunteer transports (Taylor, 2001a). The editor of *Polska Walcząca* was an essayist and theater critic, professor at the State Institute of Theater Art, and an editor of *Scena Polska* and *Teatr*. Apart from substantive standards, he had to ensure compliance of printed materials with the requirements of preventive censorship. Initially, the weekly was subject to French supervision in this matter, insensitive to complex Polish-Soviet relations.

There have been technical problems since the publishing the newspaper; the lack of Polish fonts in Rennes, where the printing house was located, as well as the lack of the typesetters who would be able to submit Polish letters. The printing house did not have a linotype, the composition

was manual, the fonts were not enough to submit the whole issue, so after making up the text and printing four pages the composition was scattered to make the next four (Tyśmienicki [właśc. Rubel], 1942). There were also problems with obtaining paper and transport.

Despite the difficulties, the work of the editorial team and the commander's favor led to the implementation of the project. The first issue with the volume of 8 pages, in the format 38 x 27 cm, was published on the eve of the November Uprising, on November 29, 1939 (it was not an accidental date) in a circulation of about 1000 copies. The subtitle "Tygodnik Gromady Żołnierskiej" (Eng. "The Weekly for the Polish Forces") was suggested by Grzędziński (Leitgeber, 1972), referring to the organization of the Polish People, founded in Great Britain after the November Uprising. As Agnieszka J. Cieślakowa writes in the biography of Grzędziński (2009): "At the beginning he probably imagined that the French troops forming in France, like the Legions, will be a 'romantic militant brotherhood,' a group united by faith in the struggle for independent Poland, with ideals of social equality" (p. 254).

In February 1940, Terlecki was delegated to the Department of Propaganda and Education of the Ministry of Military Affairs in Paris. The editorial office of the newspaper was also moved there and since then it was located in the Regina Hotel, in the headquarters of the Commander-in-Chief (Czachowska, 1995). From the issue 6/7 (1940), the weekly became the official organ of the Armed Forces outside the country. The printing depot was moved to the printing house of the Polish national daily *Narodowiec* in Lens in the Nord Department, where many Poles lived, mainly miners. At that time, a close cooperation between the editorial office and the Polish community began. By the decision of the command *Polska Walcząca* was combined with the biweekly, which was established by the older emigrants, *Żołnierz Polski we Francji*—the organ of the Polish Central Citizens' Committee, and *Polska Walcząca* with the changed subtitle "Żołnierz Polski na Obczyźnie" (Eng. "Polish Soldier in Exile") was created. The union of two titles has increased the circulation to 20,000 copies (Lewandowska, 1993), as well as changing the format and volume to 12 pages.

In June 1940, after the defeat of France, Terlecki was evacuated to Great Britain and, on orders from the Commander-in-Chief, he began the reorganization of *Polska Walcząca*. It was a difficult task due to the loss of the archive and modest housing conditions. The next and the last stage of the newspaper's existence began with the publication of the issue 19 (July 21, 1940). The publisher of the weekly with the new supplement was the Department of Propaganda and Education of the Ministry of Military Affairs (from 1942, the Ministry of National Defense). The new headquarters of the editorial office was located in the St. Clement's Press (Terlecki, 1960), at Portugal Street (WC2A, London). In the same building there was also the headquarters of *Dziennik Polski*—the official body of the Polish government in London.

A separate chapter in the history of *Polska Walcząca* is content control, which the editor struggled with from the beginning of the newspaper's existence. It was a preventive censorship. Terlecki had to adhere to the recommendations of the British censors, also subject to civil war censors at the Ministry of Military Affairs. English censorship influenced the Polish press through the Ministry of Information, the Ministry of National Defense, and the command of the Polish Armed Forces. In the case of *Polska Walcząca*, the traces of content control in the form of unprinted columns are visible only once, with the annotation: "Letters from German captivity—crossed out by censorship" (1939). Probably the reason for the confiscation was the need to protect sources of information and personal safety of informants. From Terlecki's memoirs (Taylor, 2001b) one can conclude that censorship was one of the most severe difficulties in his work. He wrote about it:

“They all wanted to censor, every military officer of a slightly higher level had to add his two penn’orth.[...] I reminded them that *Polska Walcząca* was not and is not *Dziennik Rozkazów* or *Monitor Polski*. [...] when in Paris the censorship was carried out by the embassy, they did it in a very discreet manner [...], then the British introduced the Central Office of Military Censorship. Stanisław Kot [...], who was violently anti-sanctioning, able to defend himself against political suggestions, at least democratically and leftistically, imposed himself as the minister of information. Attempts were made to restrain Kota’s censorship, which, having similar ideological tendencies as me, wanted to inspire everything and control everything. Stroński also enjoyed this censorship, he even corrected the commas” (pp. 215-216).

Censorship was changing depending on the current political situation. The British government applied a conciliatory policy towards the Soviet Union, which was not appreciated by the Polish side. Therefore, measures have been taken to prevent conflicts with hosts. In the letter of the Ministry of National Defense from 1943, signed by General Kukiel, the following guidelines concerning the military press appeared, which, according to the Ministry, were to fulfill certain functions:

“The military press cannot engage state policy with any of its enunciations. The military press must constantly remember that in the opinion of our hosts, as well as other allied, neutral and hostile states, for each word printed in it, the Minister of National Defense or the Government of the Republic of Poland is responsible. One should therefore beware of the illusions that the statements of the military press could be treated as private voices of the editors of a given newspaper” (IPMS).

The final stage of the newspaper’s existence was in July 1945, when the British government withdrew recognition of the government of Tomasz Arciszewski, following which the financing of Polish state, educational and welfare institutions went down (Habielski, 1999). Various forms of harassment were applied towards the editorial office, for example, difficulties in obtaining paper, and it became more and more difficult to obtain funds for current activity.

After the end of the war, *Polska Walcząca* became a newspaper for demobilized soldiers who did not want to return to the country ruled by the communists. From July 1945, the weekly struggling with increasingly serious financial difficulties was issued by the Service of Caring for Soldiers, and then by the Team of People of Good Will, based on the Fighting Poland Trust (Kowalik, 1965). The printing of the weekly was moved from London to Slough. In the final period, which dates back to November 1946, *Polska Walcząca* gained a new subtitle: “Kombatant Polski na Obczyźnie” (Eng. „Polish Combatant in Exile”), and the issue of the newspaper was taken over by the Association of Polish Veterans. In 1948, Eugeniusz Romiszewski became an editor-in-chief. The last issue 32/33 was released on August 13-20, 1949. Then, in the same month, *Polska Walcząca* became a veterans’ supplement to *Dziennik Polski* (Eng. *The Polish Journal*) and *Dziennik Żołnierza* (Eng. *The Soldier’s Journal*), and from 1950 the weekly *Gazeta Niedzielną* (Eng. *The Sunday Newspaper*). In July 1954, it was resumed in the form of a column in *Dziennik Polski* and *Dziennik Żołnierza*, which appeared until October 1955.

Contributors and Journalism Genres

The first issue of the newspaper was a preview of the substantive profile and functions of the weekly. It contained messages calling for a fight, addressed to the soldiers of the Supreme Commander, General Władysław Sikorski, and General Stanisław Maczek. The introductory article with the message supporting faith in the victory was written by Colonel Grzędziński, and the occasional text entitled “The Night of Officer Cadets” was written by Terlecki. The nature of the newspaper was also determined by other articles: “Memories of an Airman from the Defense

of Warsaw,” “War Chronicle,” “Camp Chronicle,” various materials about the daily life of the camp, and humorous texts. The adornment of the texts were photographs (though sometimes not of the best quality), graphics, and above all, original drawings made, among others, by Marian Walentynowicz.

In the next stage of publishing the weekly, since the merger with *Żołnierz Polski we Francji*, the formula has been changed: the journalistic and informational part has been expanded, and more literary texts have been published. Terlecki published editorial articles of program character, usually in the essay convention, referring to Polish national traditions. His texts were often anonymous, sometimes he signed himself with the pseudonym “Aleksander Janowski.”

The most frequently published authors in *Polska Walcząca* were: Ludwik Tyśmienicki, (Ludwik Rubel), Jan Rembieliński, Marian Kukiel, Jerzy Pomian (Julian Suski Pomian), Aleksander Janta-Połczyński, Michał Prozor (Czesław Poznański), and Tadeusz Kiełpiński. The author’s columns were run by: Jacek Brzezina (Aleksander Grobicki)—columns on the camp life; Aleksander Janta-Połczyński—“Camp Chronicle,” Jerzy Pomian (Julian Suski)—“From Poland,” Mieczysław Lisiewicz—aviation review, Wiktor Budzyński—“Without Blackout,” Kazimierz Łukiański (Bohdan Pawłowicz)—“A Week at Sea,” Zbigniew Grabowski—“A London Speaker Writes...,” Tadeusz Kiełpiński, signed with the initials “tk”—political review. War correspondents: Marian Walentynowicz, Ryszard Kiersnowski, Ksawery Pruszyński, and Ludwik Rubel simultaneously publishing in *Dziennik Polski* and *Dziennik Żołnierza* (Chwastyk-Kowalczyk, 2008). The following painters and graphic artists took part in the creation of the graphic design of *Polska Walcząca*: Józef Natanson, Aleksander Żyw, Marian Walentynowicz, Zygmunt Haupt, Andrzej Rubinrot, and Feliks Topolski. The author of the title vignette was typographer Samuel Tyszkiewicz. Occasionally, Zygmunt Nowakowski, Melchior Wańkowicz, Witold Leitgeber, Maria Kuncewiczowa, Maria Pawlikowska, Jan Nowak (Zdzisław Jeziorański), Jan Karski (Jan Koziulewski) and Antoni Słonimski (publishing under the pseudonym “Nemo”) collaborated with the weekly. The poetry columns were written by: Kazimierz Wierzyński (a friend of the editor-in-chief), Jan Lechoń, Stanisław Baliński, Beata Obertyńska, and Bronisław Przyłuski. Correspondence, and sometimes poems and lyrics, were sent by poets: Wawrzyniec Czereśniewski, Janusz Teodor Dybowski, and Edward Ligocki. The newspaper also published texts by young authors: Józef Radzymiński, Marek Święcicki, Waclaw Iwaniuk, Bogumił Andrzejewski, Bogdan Wroński, and Karol Borchardt (Taylor-Terlecka, 2005).

In *Polska Walcząca*, military commanders and political activists were constantly publishing their texts. Gen. Kukiel was particularly interested in the development of the weekly for soldiers. He was a Deputy Minister of Military Affairs, then the Minister of National Defense, and the Commander of the 1st Corps of the Polish Armed Forces in Scotland. *Polska Walcząca* published the proclamations and orders of the general, regarding Poles from France and Belgium, American Polonia, Auxiliary Women’s Military Service, mourning after General Sikorski’s death in the Polish Armed Forces. The speeches reprinted in the newspaper were usually delivered due to important events, anniversaries of public holidays (e.g. November 11), and religious holidays (Christmas, Easter). Kukiel dealt with the issue of the history of Polish statehood, which is why he recalled in his articles the history of Polish political thought, parliamentary traditions, emphasized the role of culture as a tool for building and maintaining national identity. In the article “Polish Political Past and National Culture” (Kukiel, 1940), he pointed out: “We defend Latin and Christian culture, which is identified with Poland” (p. 1). In his texts, he also referred to the issues of military strategy, an example of which is the Second Anniversary of the September Campaign (Kukiel, 1941). In 1944, a series of columns by Kukiel (signed as “Triarius”) appeared

in *Polska Walcząca*—entitled “Weekly Review” (Triarius, 1944), in which he commented on the most important political events.

All the authors of *Polska Walcząca*, who were, after all, from different political environments, cooperated in writing. According to Ludwik Tyśmienicki [actually Ludwik Rubel] the reason was in the ability to reach an agreement:

“We finally managed to get along with each other: endek with the leftist, people who were standing yesterday on opposite sides of the barricade. What is the secret? I think that above all in the atmosphere of ideology that prevailed there, in the conviction of all present, that whoever found the way to the military camp in Coëtquidan, and now sits with me at one table, may differ in details, but not in matters of principle” (1942, p. 2).

An important achievement of Terlecki was to engage writers, journalists, and artists to collaborate with the newspaper, and to acquire them for the campaign to mobilize soldiers after the defeat. The popularity of the weekly was determined by the diversity of forms and the richness of stylistic statements: reports on the course of action on land, sea, and air; reportages from the front lines; political reviews; program editorial articles; poetry and prose; moral articles as well as humorous stories such as “A Stove and Turnip: The Adventures of Two Volunteers in Koczkodan,” and the “Werinajsek” series. The latter referred to the satirical journal published under the title “Werinajs: A Cheerful Biweekly” edited by Antoni Wasilewski.

An attractive diversion were illustrated special issues devoted to particular types of troops (navy, aviation, armored troops), the Polish military traditions, anniversaries of national holidays (such as the anniversary of the Constitution of May 3), significant figures from the history of Poland (Ignacy Paderewski, Tadeusz Kosciuszko, Nicolaus Copernicus), as well as current political events of major importance (visit of Gen. Władysław Sikorski in the United States). There were often supplements showing the involvement of the editorial staff in current affairs: “Companion-in-Arms” devoted to volunteers of the Polish Armed Forces fleeing the German army; “First Line”—about soldiers of the Home Army; “Our Way,” “Our Mark”—the organ of the Polish Combatants’ Association.

The principle of loyalty and journalistic solidarity found expression in making the newspaper available to publishing houses, such as *Lud Polski* (Eng. *The Polish People*) or *Kącik Kombatanta z Francji* (Eng. *The Veterans’ Corner from France*). *Polska Walcząca* reprinted materials published in the military newspaper from the Soviet Union: *Polska Walcząca na Wschodzie* (Eng. *Fighting Poland in the East*); from the Middle East: *Orzeł Biały* (Eng. *The White Eagle*), *Zew* (Eng. *The Call*), *Polak w Iranie* (Eng. *A Pole in Iran*); publications of the Underground Poland, such as: *Biuletyn Informacyjny* (Eng. *The Bulletin*), and *Wiadomości Polskie* (Eng. *The Polish News*). The weekly informed about various publishing initiatives—novelty books and military press titles, such as *Prasa żołnierska na froncie włoskim* (Eng. *Soldier’s Press on the Italian Front*) (Bau, 1944). There were also press reviews—except Polish, English, French, and American. An important place in *Polska Walcząca* was dealt with by the Polish Corps of Handling and Distribution. The editorial staff met the expectations of readers in changed social conditions, placing practical information about learning a language, English customs, vocational education, gaining and maintaining a job, legal advice for Polish entrepreneurs. The weekly also touched upon issues related to morality and professional discrimination.

Aims and Functions; A Newspaper’s Content

The task of *Polska Walcząca* was to present the government’s position, to integrate soldiers with different political past and to foster a sense of community in the struggle for independent

Poland. The weekly was subject to the supervision of the Ministry of National Defense, therefore it was often published in it by senior officers (mainly General Kukiel), as well as politicians (e.g. Stanisław Stroński, a minister in Sikorski's government). There were information articles about the command activity, such as reports "With the Supreme Commander—to the East" (Fudakowski, 1944).

The weekly assumed affordability, which was to be an expression of the mood of the camp environment. One of the first authors of the newspaper Karol Zbyszewski (1942) described the nature of this publishing initiative:

"*Polska Walcząca* was from the beginning a sympathetic newspaper. It did not give photographs of the camp commander, official interviews, and pompous appeals. It was a non-invasive newspaper, without pretensions. But at first it had to slowly gain readers" (p. 3).

Already in 1940, the concept of the newspaper evolved towards shaping the attitudes of citizens capable of taking an active part in the life of an independent country in the future. Zbigniew Grabowski, one of the journalists of *Polska Walcząca*, noted (1945) that a Polish soldier should be aware of the importance of thinking, which can be treated as a tool of warfare during the war—so the newspaper had also an educational function. Its implementation was undoubtedly influenced by the literary value, but also by the popularization of the published articles.

Also, sensitivity and respect for the delicate sphere of social relations remained the main feature of *Polska Walcząca*. In an article on the broad social background of the newspaper's recipients, published in *Orzeł Biały*, Terlecki reminded that apart from the intelligentsia in the ranks of volunteers, there were labor emigrants, Polonia workers from France:

"In Coëtquidan there was the first significant social confrontation—Poles from the country and Poles from economic emigration. It must have been a dramatic confrontation. People were facing each other in a different way, better or worse struck by independence and those for whom it did not change anything in the image of the world, who, despite the independence of their country, had to look for work and bread in different countries. The first came, having lost the good they possessed. Others were summoned to the ranks to fight for a good that they were not allowed to possess" (1945, p. 8).

Suggestions to overcome political divisions in the name of *raison d'état* and the involvement of all Polish communities outside the country (especially the intelligentsia) in forming state in exile included by Terlecki in an editorial: "The new newspaper will combine the efforts of soldiers, exiles, writers, and artists who by leaving the country became refugees, they were counted in the soldiers' group by the will to complicity in the collective service" (1940a, p. 1).

From the beginning of the existence of *Polska Walcząca*, a lot of space was devoted to the vision of post-war Europe, its system, and international relations. An important role in the weekly was the idea of federation, the systemic organization of European countries (Popiel, 1941). In the weekly the war was understood as a struggle to save European civilization, democracy and, above all, humanistic values:

"Poland faithfully for centuries and up to the present moment fulfilled its duties of the bulwark not only of Christianity but of European civilization in general in the most difficult geographical point of Europe, faithful to its destiny and needed to fill it further in a better world that is to recover from pain [...] of the present war. [...] We are optimists when it comes to the victory of the Allies, because the one who, apart from material superiority, still has a moral advantage cannot lose. As for Poland, also because maintaining a pillar supporting the common sphere is in the interest of all Europeans" (Janta, 1940, p. 1).

Terlecki devoted much attention to emigration as an ideological concept, he analyzed its philosophical, cultural, social, and historical aspects. He believed that it was a mission, and a Pole in exile must have a sense of “cause.” Also in the case when its ethos, goals, and values seem to be temporarily impossible (Kisiel, 2009).

The newspaper fulfilled an informative function, it had ambitions to cover the entirety of issues concerning Polish environments of the emigrants and the situation in the occupied country. The weekly published reports describing the struggle of the civilian population for survival and the activities of the Underground State. The tragedy of the Warsaw Uprising echoed in *Polska Walcząca*—the editors appealed for help to the fighting city. The publication of such relations was associated with the danger of revealing sources of information, surnames or facts that could have caused the repression of the occupation authorities. In connection with these threats, it was common practice to publish incomplete information about the Polish army in the West.

Another function, favored by Terlecki and military command, was the social function of the weekly. The editors, by providing a newspaper for various propaganda actions, tried to integrate soldiers and stimulate solidarity among them and initiate cooperation. An example of such activity was, for example, obtaining correspondence “caregivers” for soldiers. The newspaper presented a whole panorama of “educational” activities, such as: occasional events—nativity plays, concerts, readings, exhibitions, organization of the issue for field hospitals, for war orphans, and collection of books for soldiers in the East. It is also worth mentioning the important initiative of publishing the names of people found and located in the Soviet Union.

After the evacuation of the weekly to Great Britain, related to the beginning of a new stage of the war, the point of view of the newspaper changed. In the exile communities, despite the defeat of France and the establishment of the Vichy government, a great cultural and civilizational contribution was still noticed (Terlecki, 1940b), nevertheless attempts were made to find a new reality, focus on the British social and political system.

Initially, *Polska Walcząca* was a camp weekly, with intellectual ambitions, but with considerably limited access to wide reading communities. In July 1940, the situation changed in favor of the title. In Great Britain, not only soldiers could be the readers of the weekly, but they were still the main body of recipients, but also civil environments. Zbigniew Grabowski tried to determine the reasons for the popularity of the newspaper from the perspective of 1945:

“*Polska Walcząca* is not a bit of a military newspaper. [...] This is a newspaper about the soldier’s hardship, without showing off, it is always vividly interested in matters going beyond the war. It is significant that *Polska Walcząca* devotes so much space to ‘civilian’ matters. [...] I know that it is civilian articles that arouse great interest that a soldier discusses these things, discusses them, argues with the authors of these comments” (p. 9).

In the final phase of the war, the bitterness of the emigrants and the pessimistic moods prevailing in the army, connected with the difficult international situation, the policy of the British Government’s concessions to the Soviet Union, were reflected in journalism and letters to the editors of *Polska Walcząca*. The enthusiastic attitude towards Great Britain has also changed.

After 1945, the outgoing press took over the role of a platform for dialogue and exchange of political thought outside the country—from now on, the journalism was to shape the model of thinking and relation to reality. This pattern is sometimes referred to as “steadfastness,” and the main expressive of this line has become, among others, *Wiadomości* (Eng. *The News*) by Mieczysław Grydzewski. Jerzy Giedroyc (1994) characterized British exile as self-sufficient and absorbed only in its own affairs. In *Polska Walcząca* attempts were made to weigh the arguments, avoiding polemics and formulating extreme views. Despite such attempts of openness to the

dissimilarity of views, the newspaper, however, was part of the trend of independence thinking called “implacable.” An example of an express declaration of obligation is the article entitled “Triennium”: “Among unfounded or unimportant disputes, breakups and rifts, the soldier weekly tried to keep this obvious, most obvious truth in mind, that unity is more important than all differences, fighting against the enemy is more important than any other, and the most painful and lacking there is the pain of exile and the lack of own land” (Terlecki, 1942, p. 1).

The subject matter discussed in the newspaper oscillated around three issues: international politics, the situation in Poland, and the role of emigration. Events important for world politics were commented on a regular basis, visions and concepts of the future Europe were invoked, such as the idea of federation, attitudes towards Pan-Slavism, political cooperation with the Czech Republic, Ukraine, and Lithuania, the role of Germany after the end of hostilities, and participation of Poles in the post-war European order. The second area of journalism of *Polska Walcząca* concerned the issue of Polish war and post-war reality. Another field of interest in the newspaper was the issue of emigration, its ethos, social problems, institutions, priorities of activity, postulates—detailed information was provided about the London environment, especially in correspondence with the editorial staff.

We should also mention the most obvious and often overlooked role of the newspaper for the army, that is, a consolatory function, which was supposed to accentuate the awareness of the communality of fate, soothe the longing for loved ones and the country. Rembieliński recalled: “Then, among others, a song was born in Coëtquidan, printed in this newspaper, sung to the note »And if there will be the sun and good weather« only [...] about the rhythm changed, marching: And if fall, winter, spring will pass/ The joyful moment will come: / Our army will enter the Homeland, / Our eyes will see the Polish land” (1942, p. 3). After 1945, the weekly tried to heal nostalgia, turn it into a caustic act of intellectual creation, tried to support, maintain bonds, and help in difficult conditions. During the war it accompanied in the fight, and after its end it was the organizer of everyday life, it supported the process of adapting to life in new world.

Abbreviations

IPMS—Archive of the Polish Institute and the Museum of General Sikorski

Archives

IPMS Kukiel, M., Letter of the Minister of National Defense, General Marian Kukiel, Archives of the Polish Institute and Museum of General Sikorski, 16. X.1943. Ref. A XII.3 / 82.

Press

Polska Walcząca, 1939–1949

Bibliography

- Bau, Z. (1944). Prasa żołnierska na froncie włoskim. *Polska Walcząca*, 20, 3.
- Chwastyk-Kowalczyk, J. (2008). *Londyński „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1944–1989. Gazeta codzienna jako środek przekazu komunikatów kulturowych*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego.
- Cieślakowa, A.J. (2009). *O człowieku, który się nie zgadzał. Biografia pułkownika Januarego Grzędzińskiego (1891–1975)*. Warsaw: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN.
- Czachowska, J. (1995). W kręgu „Polski Walczącej” (Coëtquidan-Paryż). In M. Tymowski (Ed.), *Polskie środowiska twórcze na emigracji we Francji – wrzesień 1939–czerwiec 1940* (pp. 29–42). Warsaw: Polska Fundacja Kościuszkowska.

- Fudakowski, Z. (1944). Z Naczelnym Wodzem – na Wschód, *Polska Walcząca*, 4; 5, 5.
- Giedroyc, J. (1994). *Autobiografia na cztery ręce*. Warsaw: Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”.
- Grabowski, Z. (1945). Weteran prasy emigracyjnej. *Orzeł Biały*, 32/167, 9.
- Habielski, R. (1999). *Życie społeczne i kulturalne emigracji*. Warsaw: Biblioteka „Więzi”.
- Janta, A. [Janta-Polczyński, A.] (1940). Jesteśmy optymistami... *Polska Walcząca*, 14, 1.
- Kisiel, M. (2009). Historiozof polskiej emigracji. Tymon Terlecki w pierwszych latach drugiego wychodźstwa niepodległościowego. In J. Jarzębski, & A. Juszczyk (Eds.), *Tymon Terlecki. Pamięć i sumienie emigracji* (pp. 94–108). Przemyśl: Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska.
- Kowalik, J. (1965). Czasopiśmiennictwo. In T. Terlecki (Ed.), *Literatura polska na obczyźnie 1940–1960* (Vol. 2, pp. 373–509). London: B. Świdorski.
- Kukiel, M. (1965). Literatura wojskowa. In T. Terlecki (Ed.), *Literatura polska na obczyźnie 1940–1960* (Vol. 2, pp. 467–481). London: B. Świdorski.
- Kukiel, M. (1940). Polska przeszłość polityczna i kultura narodowa. *Polska Walcząca*, 17, 1.
- Kukiel, M. (1941). Druga Rocznicza Kampanii Wrześniowej. *Polska Walcząca*, 35, 1.
- Leitgeber, W. (1972). *W kwaterze prasowej. Dziennik z lat wojny 1939–1945, od Coëtquidan do „Rubensa”*. London: Veritas.
- Lewandowska, S. (1993). *Prasa polskiej emigracji wojennej*. Warsaw: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk.
- Listy z niewoli niemieckiej-skreślone przez cenzurę (1939). *Polska Walcząca*, 4–5, 3.
- Popiel, K. (1941). Myśl federacyjna. *Polska Walcząca*, 47, 1.
- Rembeliński, J. (1942). Pod uderzeniem klęski. *Polska Walcząca*, 48, 3.
- Taylor, N. (1997). „Polska Walcząca” i pierwszy obóz wojska polskiego w Coëtquidan. Ze wspomnień Tymona Terleckiego i innych. *Kresy*, 31(3), 233–241.
- Taylor, N. (2001a). „Polska Walcząca” i pierwszy obóz w Coëtquidan (ze wspomnień Tymona Terleckiego i innych). *Archiwum Emigracji*, 4, 109–118.
- Taylor, N. (2001b). „Polska Walcząca”. In B. Wierzbiański, & W. Piątkowska-Stepaniak (Eds.), *Dziennikarze polscy na emigracji. Wspomnienia z lat 1937–1989* (pp. 203–219). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Taylor-Terlecka, N. (2005). „Polska Walcząca”. In K. Dopierała (Ed.), *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii* (Vol. 4, p. 129). Toruń: Oficyna Wydawnicza Kucharski.
- Terlecki, T. (1940a). Od redakcji. *Polska Walcząca*, 1, 1.
- Terlecki, T. (1940b). Mimo wszystko jestem frankofilem. *Wiadomości Polskie*, 25, 1.
- Terlecki, T. (1942). Trzylecie. *Polska Walcząca*, 48, 1.
- Terlecki, T. (1945). Od zachodniej strony. *Orzeł Biały*, 32/167, 8.
- Terlecki, T. (1960, 12 lipca). U świętego Klemensa. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*, 6.
- Terlecki, T., & Wittlin, J. (2014). *Listy 1944–1976*. Warsaw: Towarzystwo „Więź”.
- Triarius [właśc. Kukiel, M.] (1944). Przegląd tygodniowy. *Polska Walcząca*, 32–47, 2.
- Tysmienicki, L. [Rubel, L.] (1942). List do redaktora „Polski Walczącej”. *Polska Walcząca*, 48, 2.
- Zbyszewski, K. (1942). Jak to było na początku. *Polska Walcząca*, 48, 3.